

PRVIH
30...

ZAVODA ZA
PROSTORNO
UREĐENJE
PRIMORSKO-
GORANSKE
ŽUPANIJE

mr. sc. Sonja ŠIŠIĆ, dipl. oec.,
ravnateljica Javne ustanove Priroda,
Rijeka
sonja.sisic@ju-priroda.hr

PROSTORNO PLANIRANJE U FUNKCIJI ZAŠTITE VRIJEDNE PRIRODNE BAŠTINE, PRIMJER PRIMORSKO-GORANSKE ŽUPANIJE

mr. sc. Sonja ŠIŠIĆ

Sažetak

Zahvaljujući iznimno bogatoj i raznolikoj prirodi, Primorsko-goranska županija odlikuje se, u odnosu na neke druge županije u Republici Hrvatskoj, pa čak, primjerice, i na neke površinom mnogo veće europske regije i države, neusporedivo bogatijom biološkom raznolikošću. Posljedično, time i s mnogo većim brojem i relativnom površinom zaštićenih i za zaštitu predloženih prirodnih vrijednosti, uključujući tu i neobično brojna i prostrana područja ekološke mreže. Budući da prostorno planiranje čini nezamjenjiv alat u naporima zaštite prirodnih vrijednosti, kod izrade prostorno-planske dokumentacije, a posebno u Prostornom planu Primorsko-goranske županije, ovoj se problematici pristupilo sveobuhvatno i s više razina. U radu se, sagledavajući problematiku zaštite prirode, prvenstveno kroz prizmu Prostornog plana Primorsko-goranske županije, daju osnovne naznake prostorno-plannerskog postupka u odnosu na bogatstva prirodne baštine ovog prirodno neobično vrijednog područja. Čitava Primorsko-goranska županija raščlanjena je na tri osnovne subregionalne cjeline na temelju čijih su se osobitosti i potencijalne (među)povezanosti odabrala područja vrijedna za zaštitu prirodne baštine.

Ključne riječi: *prostorno planiranje, zaštita prirode, zaštićena područja, područja predložena za zaštitu, ekološka mreža, Primorsko-goranska županija*

I. UVOD

Zahvaljujući geografskom položaju na razmeđu triju biogeografskih regija Europe (DZZP: Smaragdna mreža), kontrastima klime (Zaninović, Gajić-Čapka, Perčec Tadić et al., 2008.) razvedenom reljefu, horizontalnom i vertikalnom raščlanjenju vegetacije (Horvat, 1962.), refugijalnim značajkama kroz bližu geološku prošlost (Medail i Diadema, 2009.), (Marjanac, 2012.), kao i ostalim raznolikim ekološkim čimbenicima, Primorsko-goranska županija odlikuje se neobično bogatom i vrijednom prirodnom baštinom. Malo se regija i užih područja u ovom dijelu svijeta može pohvaliti činjenicom da na tako relativno malom prostoru postoji čitava lepeza staništa, vegetacije, krajobraza te biljnih, životinjskih i gljivljih vrsta, kao što je to slučaj s Primorsko-goranskom županijom (Sušić et al., 1996., Randić 1996.). Samo na području Primorsko-goranske županije uspijeva više od 2700 biljnih vrsta (papratnjače i cvjetnice), dok ih, za usporedbu, u površinom 12 puta većoj Danskoj ima 1436 vrsta, koliko otprilike imaju i kvarnerski otoci.

Posebnu prirodoznanstvenu vrijednost Primorsko-goranskoj županiji daju endemične i reliktno biljne i životinjske vrste, koje se brojnošću i raznolikošću ističu među biljkama i životinjama otočnih, planinskih i krških staništa i – osobito, među životinjama krškog podzemlja.

Sagledavajući bogatstvo prirodne baštine, u prostornom je planiranju važno uzeti u obzir činjenicu da Primorsko-goransku županiju možemo raščlaniti na tri osnovne subregionalne cjeline – priobalnu, goransku i otočnu. One nisu geografski, krajobrazno i biološki homogene, već se sastoje od više manjih morfogenetskih, pedoloških, hidrogrfskih, klimatskih i vegetacijskih zona. Svaka od tih manjih cjelina odlikuje se svojim vlastitim prirodnim vrijednostima koje su potencijalno u međusobnoj vezi, osobito ako uzmemo u obzir mogu-

će potrebe za migracijama i promjenama visinsko-prostorno-klimatsko-vremenskih (evolucijskih) parametara živog svijeta zbog klimatskih kolebanja i ekoloških promjena. Stoga su u projektnom zadatku zaštite prirode za županijski Prostorni plan, kod izrade ekspertne studije pod nazivom „Osobitosti prirodne baštine Primorsko-goranske županije (kopnena i slatkovodna staništa, flora, fauna, vegetacija) i njihova zaštita” (Randić, Surina i Surina-Modrić, 2012.), takva (bio)geografska raščlamba i spomenute potencijalne međusobne veze uzete u razmatranje prilikom određivanja područja vrijednih za buduću zaštitu.

Područja vrijedne prirodne baštine izdvojena za zaštitu u županijskom Planu možemo podijeliti na područja zaštićena temeljem Zakona o zaštiti prirode, područja predložena za zaštitu županijskim Planom, kao i područja Nacionalne ekološke mreže (NEM)¹.

2. PODRUČJA ZAŠTIĆENA TEMELJEM ZAKONA O ZAŠTITI PRIRODE

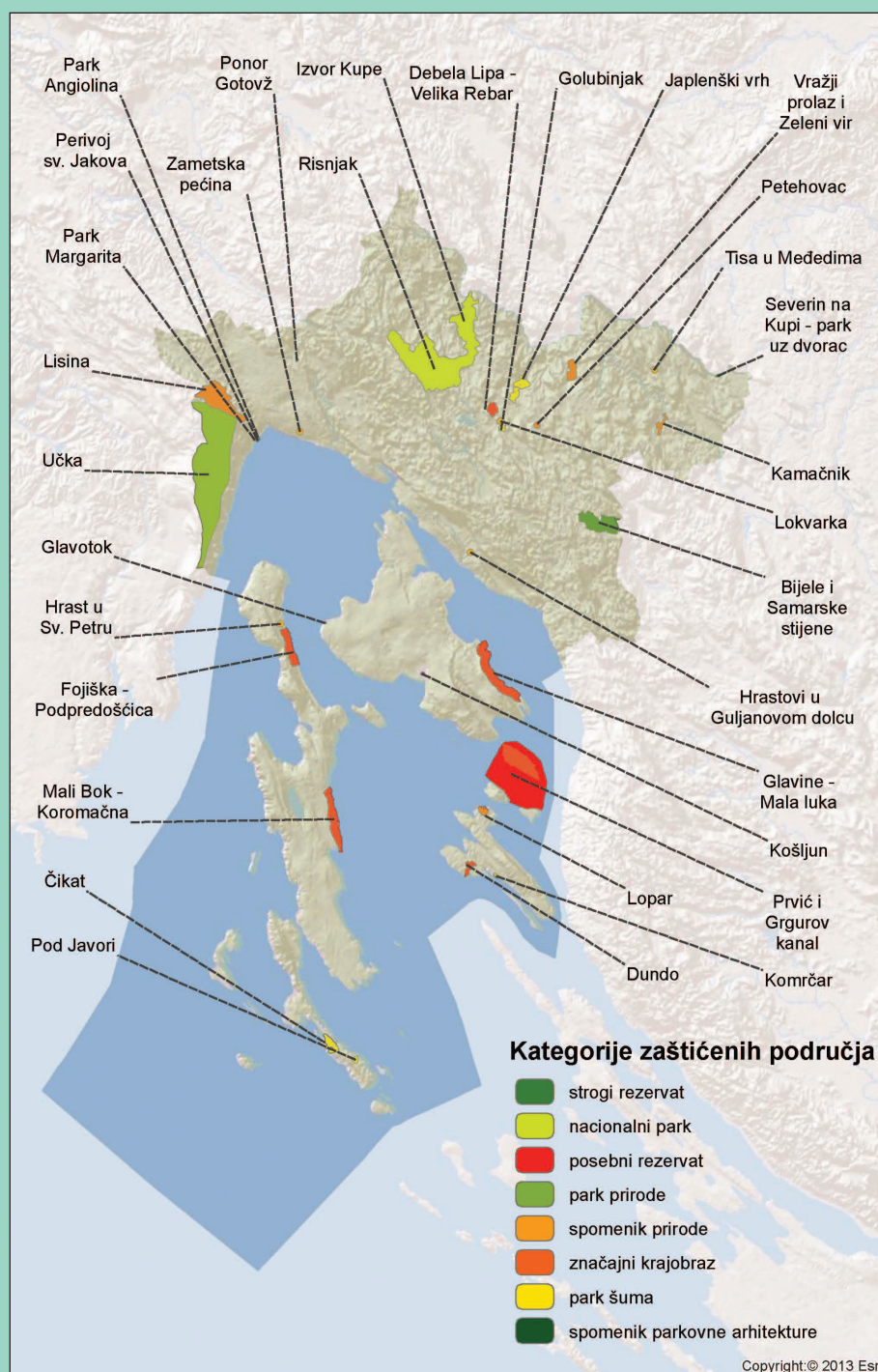
Primorsko-goranska županija ukupno broji 32 zaštićena područja, uključujući i pojedinačne primjerke zaštićenih stabala (kartografski prikaz na slici 1). Prema kategorijama zaštite to su: jedan strogi rezervat (Bijele i Samarske stijene); jedan nacionalni park (Risnjak); jedan park prirode (Učka); osam posebnih rezervata (ornitološki rezervati Fojiška – Pod Predošćica i Mali bok – Koromačna, Glavine – Mala luka, otok Prvić, šuma Dundo, Debela Lipa – Velika Rebar, šuma crnike na Glavotoku i otok Košljun); sedam spomenika prirode (špilja Lokvarka, ponor Gotovž, Zametska pećina, izvor Kupe, stara tisa u Međedima, star hrast u Sv.

¹ U trenutku izrade i donošenja Prostornog plana Primorsko-goranske županije, u Republici Hrvatskoj još uvijek nije bila proglašena europska ekološka mreža NATURA 2000, pa je slijedom navedenoga u Prostorni plan uvrštena nacionalna ekološka mreža – NEM.

Petru i hrastovi u Guljanovom dolcu); pet značajnih krajobraza (Vražji prolaz – Zeleni vir, Lisina, Kamačnik, Petehovac i Lopar); pet park-šuma (Japlenški vrh, Golubinjak, Komrčar, Čikat i Pod Javori); četiri spomenika parkovne arhitekture (Perivoj u Severinu na Kupi, Perivoj sv. Jakova te parkovi Angiolina i Margarita u Opatiji).

Ukupna površina dosad zaštićenih područja i dijelova prirode temeljem Zakona o zaštiti prirode (područja za koja su provedeni postupci zakonske zaštite i koja su upisana u Upisnik zaštićenih područja RH) u Primorsko-goranskoj županiji iznosi 263,3 km², što čini 3,35 % ukupne (kopnene i morske) površine Županije. Ukupna površina kopnenog dijela zaštićenih područja je 218,54 km², odnosno 6,09 % ukupne površine kopna. Jedino morsko područje pod zaštitom je akvatorij otoka Prvića s Grgurovim kanalom, čija površina iznosi 44,76 km², odnosno 1,05 % ukupne površine mora u Županiji. Sukladno važećim propisima, sva zaštićena područja moraju se ucrtati u prostorno-plansku dokumentaciju.

Slika 1. Kartografski prikaz zaštićenih područja u Primorsko-goranskoj županiji

Izvor: Javna ustanova Priroda, www.ju-priroda.hr

3. PODRUČJA PREDLOŽENA ZA ZAŠTITU PROSTORNIM PLANOM PRIMORSKO-GORANSKE ŽUPANIJE

Uz već postojeća zaštićena područja, Prostornim planom Županije za zaštitu je u Primorsko-goranskoj županiji predloženo još 190 vrijednih dijelova prirode u različitim kategorijama. Obuhvat područja predloženih za zaštitu iznosi 1.309,7 km², odnosno 16,7 % ukupne površine Županije, a takvih je vrijednih dijelova prirode na kopnu 97, a 93 na moru. Iako su u Prostornom planu ta područja prepoznata kao biološki značajna, na njih se, do trenutka proglašenja njihove trajne zaštite, ne mogu primjenjivati odredbe Zakona o zaštiti prirode.

Međutim, njihovim se uvrštavanjem u kategoriju područja predloženih za zaštitu kroz prostorno-planu dokumentaciju stvaraju preduvjeti za njihovo očuvanje jer su navedena područja namijenjena upravo zaštiti, edukaciji, rekreaciji, odmoru, eko-turizmu i slično.

U Planu su takva područja određena temeljem ekspertnih prirodoslovnih studija, s napomenom da je metodologija izbora „morskih” područja dosljedno slijedila načelo da se sva područja NEM-a uključe u područja predložena za zaštitu (temeljem Zakona o zaštiti prirode). Istodobno, kod „kopnenih” područja samo je dio područja NEM-a predložen za zaštitu s preporukom provedbe postupka zaštite temeljenom na Zakonu o zaštiti prirode. Drugi je dio za zaštitu predloženih područja koji ne pripada NEM-u, izabran na temelju spoznaja o prirodoslovnim vrijednostima do kojih su došli autori prirodoslovnih podloga tijekom vlastitih istraživanja ili temeljem istraživanja drugih prirodoslovaca. Za ta područja također vrijedi preporuka provedbe postupka zakonske zaštite.

4. PODRUČJA KOJA ČINE SASTAVNI DIO EKOLOŠKE MREŽE

Osim zaštićenih područja i područja predloženih za zaštitu, velik dio vrijednih dijelova prirodne baštine Primorsko-goranske županije, uključen je i u Nacionalnu ekološku mrežu (NEM)². Ekološka mreža na području Županije proglašena je radi očuvanja i ostvarivanja povoljnog stanja divljih vrsta ptica i njihovih staništa, drugih divljih vrsta životinja i biljaka i njihovih staništa, kao i stanišnih tipova, koji su od osobitog značenja za Republiku Hrvatsku (a kasnije uspostavljenom mreže NATURA 2000 za Europsku uniju).

Odabir područja koji čine sastavni dio ekološke mreže temelji se na Direktivi Europske unije o zaštiti ptica (Directive 2009/147/EC) i Direktivi o zaštiti prirodnih staništa i divlje faune i flore (Council Directive 92/43/EEC). Budući da su područja ekološke mreže određena na državnoj razini, sukladno važećim propisima također su uključena u Prostorni plan Županije.

U Primorsko-goranskoj županiji Nacionalna ekološka mreža, odnosno kasnije uspostavljena mreža NATURA 2000, sastavljena je od 109 lokaliteta od kojih su tri područja značajna za ptice (POP), te 106 područja značajna za vrste i stanišne tipove (POVS), od čega je 27 točkastih lokaliteta.

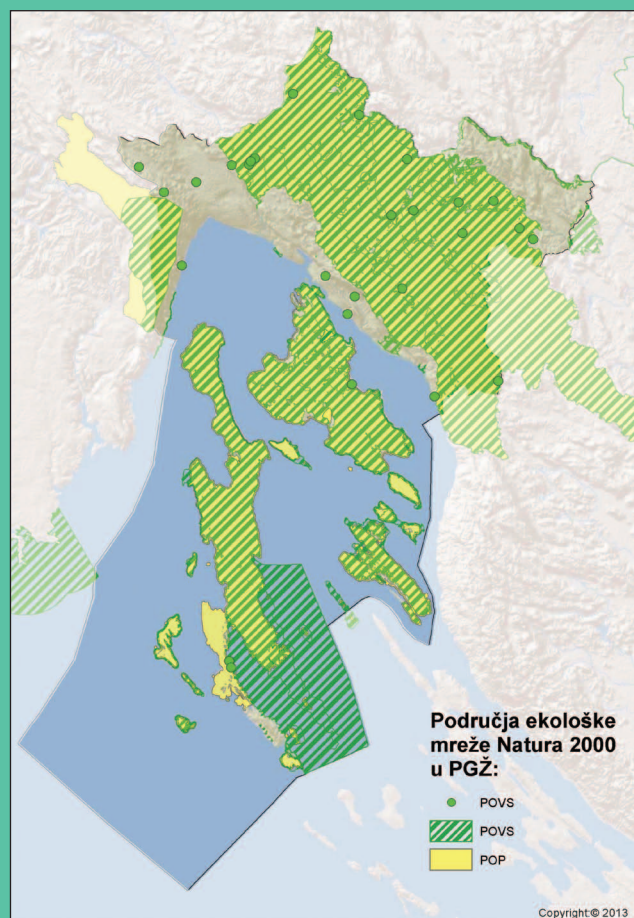
Ukupna površina ekološke mreže u Primorsko-goranskoj županiji iznosi 3.387 km², odnosno 43,08 % ukupne površine Županije. Ukupna površina kopnenog dijela ekološke mreže je 2.689 km² (74,89 %) kopnene površine Županije, a ukupna površina morskog dijela

² Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju, Nacionalna ekološka mreža (NEM) „pretvorena” je, uz manje izmjene broja i površine zaštićenih područja, u Europsku ekološku mrežu NATURA 2000. Trenutnim prijedlogom mreže NATURA 2000 u Primorsko-goranskoj županiji obuhvaćeno je 78 % kopnenog teritorija, odnosno 10 % manje od obuhvata NEM.

ekološke mreže iznosi 699 km² (16,36 %) ukupne površine mora u Županiji.

Na slici 2. prikazan je obuhvat ekološke mreže NATURA 2000 za područje Primorsko-goranske županije.

Slika 2. Kartografski prikaz obuhvata Europske ekološke mreže NATURA 2000 u Primorsko-goranskoj županiji

POVS – poligonska i točkasta područja značajna za divlje svojte i staništa po Direktivi o staništima

POP – područja značajna za ptice prema Direktivi o pticama

Izvor: Javna ustanova Priroda prema podacima Državnog zavoda za zaštitu prirode, www.natura2000.hr

5. REZULTATI PLANERSKOG POSTUPKA U ZAŠTITI PRIRODE NA SUBREGIONALNOJ RAZINI

Planerski postupak u zaštiti prirode obuhvaća sljedećih šest ključnih koraka (Margules i Pressey, 2000.):

1. analiza postojećih i prikupljanje novih podataka o biološkoj raznolikosti i prirodoslovnim vrijednostima,
2. identifikacija i analiza postojećih zaštićenih područja,
3. identifikacija ciljeva zaštite prirode u prostornom planiranju,
4. izbor područja predloženih za zaštitu,
5. implementacija mjera zaštite prirode u prostorno-planski dokument,
6. utvrđivanje specifičnih ciljeva zaštite prirode za svako pojedinačno područje koje je prepoznato kao vrijedno s aspekta zaštite prirode.

Sljedeći korake, prva faza ili razina planerskog postupka u određivanju područja važnih za zaštitu prirodne baštine kod izrade Prostornog plana Primorsko-goranske županije, temeljila se na izradi prirodoslovnih studija (Randić, Surina i Modrić-Surina, 2012.), a druga faza ili razina na određivanju mjera zaštite za svako područje vrijedne prirodne baštine koje je ucrtano u županijski Prostorni plan. Studije prirodne baštine za ovaj Plan djelomično su temeljene i na ranijim podacima i prirodoslovnim studijama namijenjenim prostornom planiranju (Sušić et al., 1996., Randić i Šćulac, 1996.) kao i na terenskim obilascima. Nije na odmet istaknuti činjenicu da je znakovito znatno preklapanje rezultata do kojih su došle prirodoslovne studije izrađene za potrebe prostornog planiranja za županijski Plan s obuhvatom Nacionalne ekološke mreže, odnosno mreže NATURA 2000. To ukazuje na činjenicu da

su u studijama koje su izrađene za potrebe prostornog planiranja kvalitetno i sveobuhvatno analizirane prirodne vrijednosti na području Primorsko-goranske županije. Nažalost, praksa izrade prostornih planova nižeg reda pokazuje da se mnoge nove spoznaje o vrijednoj prirodnoj baštini do kojih se došlo tijekom pripreme županijskog Plana vrlo rijetko uvažavaju i detaljnije razrađuju u prostorno-planerskim postupcima jer se uglavnom poglavlje vezano uz zaštitu prirodnih vrijednosti „prepisuje” iz županijskog Plana.

6. ANALIZA UTJECAJA EKOLOŠKE MREŽE NA RAZVOJ ŽUPANIJE

Zbog specifičnosti prirodnih vrijednosti na području Županije, gdje se na relativno malom prostoru nalaze tri velike biogeografske regije Europe: alpska, kontinentalna i mediteranska, zbroj površina zakonom zaštićenih područja, površina područja predloženih za zaštitu, kao i površina ekološke mreže u Županiji, značajno odskaku od prosjeka, na hrvatskoj ili europskoj razini. Razmatrajući distribuciju sve tri kategorije zaštite prirode, (zaštićene, predložene i ekološke mreže), činjenica je da su u Županiji ostali sačuvani raznovrsni stanišni tipovi što bi i u budućnosti omogućilo da na njezinom području obitavaju brojne biljne i životinjske vrste značajne na europskoj i nacionalnoj razini.

Županijski prostorni planovi smatraju se strateškim dokumentima prostornog uređenja, a strateške razine planiranja od posebne su važnosti za primjenu ciljeva i smjernica zaštite prirode i ekoloških mreža jer se upravo ravnoteža između razvojnih potreba i zaštite prostora (odnosno zaštite prirode u užem smislu) treba postići učinkovitom provedbom smjernica zaštite prirode.

Budući je prostorni obuhvat područja zaštite prirode u Županiji neobično visok, spomenuta činjenica pone-

kad izaziva zabrinutost šire javnosti zbog mogućih ograničenja za budući razvoj. U radu objavljenom 2013. godine (Vahtar-Jurković i Šišić) analiziran je utjecaj ekološke mreže na razvoj Županije, a nakon detaljno provedene analize postojećih građevinskih područja u odnosu na područja koja čine sastavni dio ekološke mreže, zaključeno je da posljedice koje proizlaze iz zakonske obveze uvođenja ekološke mreže u prostorno-plansku dokumentaciju na području Primorsko-goranske županije, neće imati značajniji utjecaj na postupke izrade i provedbu dokumenata prostornog uređenja.

Navedeni se zaključak temelji na činjenici da na područjima velikog obuhvata ekološke mreže (Gorski kotar i kvarnerski otoci), sukladno prostorno-planској dokumentaciji, nije planirana gradnja značajnijih infrastrukturnih građevina koje bi mogle prouzročiti fragmentaciju staništa ciljanih vrsta.

Građevine koje bi mogle imati utjecaj na ekološku mrežu i koje se sukladno Prostornom planu Primorsko-goranske županije mogu graditi izvan građevinskih područja (npr. aerodromi, autoceste, željezničke pruge, dalekovodi, telekomunikacijski stupovi, rekreacijski centri i slično), u pravilu već prema važećim propisima idu na postupak procjene utjecaja na okoliš. U sklopu procjene sagledava se i utjecaj na ekološku mrežu pa će njihova realizacija tijekom navedenog postupka omogućiti stvaranje ravnoteže između razvojnih potreba i zaštite prirode u užem smislu.

7. ZAKLJUČAK

Neobično bogata prirodna baština Primorsko-goranske županije našla je odgovarajući odaziv u prostornom planiranju. Prostorni plan Primorsko-goranske županije u područja vrijedne prirodne baštine uvrstio je zaštićena područja temeljem Zakona o zaštiti priro-

de, područja predložena za zaštitu kao i područja ekološke mreže (NEM). Kao osnovni metodološki alat kojim su odabrana područja predložena za zaštitu (osobito za ona koja se ne preklapaju s Nacionalnom ekološkom mrežom) korištene su ekspertne prirodoslovne studije izrađene za potrebe prostornog planiranja.

Važno je istaknuti da se do trenutka proglašenja trajne zaštite nad područjima predloženim za zaštitu prostornim planom ne mogu primjenjivati odredbe Zakona o zaštiti prirode. Međutim, njihovim se uvrštavanjem u kategoriju područja predloženih za zaštitu kroz prostorno-plansku dokumentaciju stvaraju preduvjeti za njihovo očuvanje jer su navedena područja namijenjena upravo zaštiti, edukaciji, rekreaciji ekoturizmu i slično.

Međutim, mnoge nove spoznaje o vrijednoj prirodnoj baštini do kojih se došlo nakon donošenja županijskog Plana bit će potrebno uvažiti u prostorno-planerskim postupcima, posebno u planovima nižih razina.

Prostorni plan Primorsko-goranske županije strateški je dokument prostornog uređenja od posebne važnosti za primjenu ciljeva zaštite prirode i očuvanja ekološke mreže. Odgovornim planiranjem u važećem županijskom Prostornom planu postignuta je ravnoteža između razvojnih potreba i zaštite prostora/prirode.

To se, barem zasad, može vidjeti i iz činjenice da je broj predmeta koji je upućen na provedbu druge faze, odnosno glavne ocjene prihvatljivosti pojedinih zahvata na ekološku mrežu, sveden na vrlo razumnu i najmanju moguću mjeru. Takvim pristupom i planiranjem u kojem su zahtjevi prirodnih vrijednosti razmotreni i zadovoljeni u ranoj fazi izrade Plana, postupci ishođenja dozvola za gradnju neće se nepotrebno odugovlačiti, a izbjegavanje problema na razini Plana pridonijet će uštedi resursa, vremena i smanjenju troškova.

LITERATURA

1. DZZP: Smaragdna mreža u Hrvatskoj, Državni zavod za zaštitu prirode http://www.dzzp.hr/dokumenti_upload/20100309/dzzp201003091210280.pdf
2. GIS baza podataka JU Zavod za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije
3. Horvat, I. (1962.), *Vegetacija planina zapadne Hrvatske*. Prirodoslovna istraživanja Jugoslavenske akademije 30. Zagreb
4. NATURA 2000 i prostorno planiranje, Državni zavod za zaštitu prirode, www.dzzp.hr
5. Margules, C. R., Pressey, R. L. (2000.), *Systematic conservation planning*, Nature, Vol. 405, Macmillan Magazines Ltd., 243-253.
6. Marjanac, Lj. (2012.), *Pleistocenske glacijalne i periglacialne naslage Kvarnera, sjeverne Dalmacije i južnog Velebita – dokazi dinarske glacijacije*. Doktorska disertacija, PMF, Zagreb, 279 + XIII str.
7. Medail, F. i Diadema, K. (2009.), *Glacial refugia influence plant diversity patterns in the Mediterranean Basin*. *Journal of Biogeography*, special issue: 1-13.
8. Pravilnik o ocjeni prihvatljivosti plana, programa i zahvata za ekološku mrežu, Narodne novine 118/09.
9. Prijedlog uredbe o ekološkoj mreži, svibanj 2013., www.mzoip.hr
10. Prostorni plan Primorsko-goranske županije, Službene novine Primorsko-goranske županije 14/00., 12/05., 50/06., 8/09. i 3/11.
11. Prostorni plan Primorsko-goranske županije, Službene novine Primorsko-goranske županije 32/13.
12. Randić, M., Ščulac, A. (1996.), *Kopnena i slatkovodna flora Županije primorsko-goranske*, Zavod za razvoj, prostorno planiranje i zaštitu čovjekova okoliša u Rijeci, Rijeka, 86 str.
13. Randić, M., Surina, B. i Modrić-Surina, Ž. (2012.), *Osobitosti prirodne baštine Primorsko-goranske županije (kopnena i slatkovodna staništa, flora, fauna, vegetacija) i njihova zaštita*, Javna ustanova Priroda, Rijeka
14. Sušić, G. et al. (1996.), *Kopnena i slatkovodna fauna Županije primorsko-goranske*, ekspertna znanstvena studija, Orlov let d. o. o. Rijeka

15. Uredba o proglašenju ekološke mreže, Narodne novine 109/07.
16. Uredba o proglašenju ekološke mreže, Narodne novine 124/13.
17. Vahtar-Jurković, K., Šišić, S. (2013.), Zbornik sažetaka radova / Brkić, M.: Mikulić, N. (ur.) – Zagreb : Gradus d. o. o., Prva regionalna konferencija o procjeni utjecaja na okoliš, Hrvatska udruga stručnjaka u zaštiti okoliša i prirode – *Ekološka mreža, izrada i provedba dokumenata prostornog uređenja na primjeru Primorsko-goranske županije*, Zadar, 195-196.
18. Zakon o prostornom uređenju i gradnji, Narodne novine 76/07., 38/09., 55/11., 90/11., 50/12. i 55/12.
19. Zakon o zaštiti prirode, Narodne novine 70/05., 139/08. i 57/11.
20. Zakon o zaštiti prirode, Narodne novine 80/13.
21. Zaninović, K., Gajić-Čapka, M., Perčec Tadić, M. et al. (2008.), *Klimatski atlas Hrvatske / Climate atlas of Croatia 1961. – 1990./1971. – 2000*, Državni hidrometeorološki zavod, Zagreb, 200 str.